

การศึกษาแคริโอไทป์ เซลล์ไมโอซิส และพฤติกรรมโครโมโซมเพศของตั๊กแตนตำข้าวยุโรป เพศผู้ (*Mantis religiosa siedleckii* (Linnaeus, 1758))

The study of karyotype, meiotic cell and sex chromosome behavior in male religious mantis (*Mantis religiosa siedleckii* (Linnaeus, 1758))

อิสสระ ปะทะวัง^{1*} และ อลงกลด แทนอมทอง²

¹ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200

²ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40002

*Corresponding Author, E-mail: isara.p@cmu.ac.th

Received: 8 December 2018 | Revised: 4 February 2019 | Accepted: 10 August 2019

บทคัดย่อ

รายงานการศึกษานี้เป็นการศึกษาแคริโอไทป์ เซลล์ไมโอซิส และพฤติกรรมโครโมโซมเพศของตั๊กแตนตำข้าวยุโรปเพศผู้ (*Mantis religiosa siedleckii* (Linnaeus, 1758)) จากกลุ่มประชากรที่มีการแพร่กระจายในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เตรียมโครโมโซมไมโทซิสและไมโอซิสโดยวิธีตรงจากเนื้อเยื่ออวัยวะของตั๊กแตนเพศผู้ด้วยเทคนิคการใช้โคลชิซิน-สารละลายไฮโปโทนิก-การตรึงเซลล์ ย้อมสีโครโมโซมด้วยเทคนิคการย้อมสีจิมซ่าแบบธรรมดาและการย้อมแถบซิลเวอร์เนอร์ ผลการศึกษาเซลล์ไมโทซิสพบว่าตั๊กแตนตำข้าวยุโรปเพศผู้มีจำนวนโครโมโซมดิพลอยด์เท่ากับ 27 แห่ง ประกอบด้วยออโตโซม 24 แห่ง และโครโมโซมเพศ 3 แห่ง โครโมโซมเพศจำแนกเป็นโครโมโซมเอกซ์ 1 โครโมโซมเอกซ์ 2 และโครโมโซมวาย ผลการศึกษาเซลล์ไมโอซิสพบว่าเซลล์ระยะโพรเฟส 1 ประกอบด้วย 12 ไบวาเลนต์กับอีก 1 ไทรวาเลนต์ โดยไทรวาเลนต์เป็นการเข้าคู่แบบชิดของโครโมโซมเพศ 3 แห่งแบบปลายชนปลาย เซลล์ระยะเมทาเฟส 2 พบว่ามีจำนวนโครโมโซมแฮพลอยด์ 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 มีจำนวนโครโมโซมแฮพลอยด์เท่ากับ 13 แห่ง และมีโครโมโซมเพศเป็นวาย และรูปแบบที่ 2 มีจำนวนโครโมโซมแฮพลอยด์เท่ากับ 14 แห่งและมีโครโมโซมเพศเป็นเอกซ์ 1 และเอกซ์ 2 นอกจากนี้ยังพบตำแหน่งนอร์บริเวณปลายแขนข้างยาวของโครโมโซมเอกซ์ 1 และปลายแขนข้างสั้นของโครโมโซมวาย

ตั๊กแตนตำข้าวยุโรปเพศผู้มีสูตรแคริโอไทป์ คือ $2n (27) = 24$ ออโตโซม + โครโมโซมเพศ X_1X_2Y

ABSTRACT

Mitotic and meiotic studies of the male religious mantis, *Mantis religiosa siedleckii* (Linnaeus, 1758), from Chiang Mai Province in Thailand were investigated. The mitotic and meiotic chromosomes were prepared directly from male testis tissue by colchicine-hypotonic-fixation technique. Conventional Giemsa and silver-NOR staining techniques were applied to stain the chromosomes. The results showed that the diploid chromosome number of the male religious mantis, *M. religiosa siedleckii*, was $2n = 27$ including 24 autosomes and 3 sex chromosomes. The types of sex chromosome observed were X_1 chromosome, X_2 chromosome and Y chromosome. We found that during prophase I the homologous chromosomes showed synapsis, which can be defined as the 12 bivalents

and 1 trivalent. The trivalent was synapsis by end by end between X_1 , X_2 and Y chromosomes. The metaphase II comprises 2 types that included 13 haploid chromosomes, one of which to be Y chromosome, and 14 haploid chromosomes with X_1 and X_2 chromosomes. We also observed distinctive nucleolar organizer regions (NORs) at the region adjacent to the long arms near the telomere of X_1 chromosome and short arms near the telomere of Y chromosome.

The karyotype formula of the male religious mantis was deduced as: $2n (27) = 24$ autosomes + sex chromosomes X_1X_2Y .

คำสำคัญ: ตั๊กแตนตำข้าว ตั๊กแตนตำข้าวยุโรป แคริโอไทป์ โครโมโซม โครโมโซมเพศ

Keywords: Praying Mantis, *Mantis religiosa siedleckii*, Karyotype, Chromosome, Sex chromosome

บทนำ

ตั๊กแตนตำข้าวยุโรป (*Mantis religiosa* (Linnaeus, 1758)) เป็นสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังในไฟลัม (phylum) Arthropoda ชั้น (class) Insecta อันดับ (order) Mantodea วงศ์ (family) Mantidae วงศ์ย่อย (subfamily) Mantinae และเผ่า (tribe) Mantini ตั๊กแตนตำข้าวยุโรปมีเขตการแพร่กระจายพันธุ์กว้างครอบคลุมเขตตอนใต้ไปจนถึงเขตร้อน ได้แก่ พื้นที่ทางตอนใต้ของยุโรป แอฟริกา เอเชีย ออสเตรเลีย และถูกนำเข้าไปในพื้นที่สหรัฐอเมริกาและแคนาดาจนกลายเป็นสัตว์รุกรานต่างถิ่น (Liana, 2007; Battiston, 2016; Linn and Griebeler, 2016) ปัจจุบันตั๊กแตนตำข้าวยุโรปถูกจัดจำแนกออกเป็น 12 ชนิดย่อย (subspecies) โดยชนิดย่อยที่มีการกระจายพันธุ์ในประเทศไทยคือ *M. religiosa siedleckii* ซึ่งชนิดย่อยนี้นอกจากจะพบในประเทศไทยแล้ว ยังพบกระจายพันธุ์ในพื้นที่อื่นๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งบนแผ่นดินใหญ่และหมู่เกาะต่างๆ ด้วย ลักษณะเด่นทางสัณฐานวิทยาภายนอกของตั๊กแตนตำข้าวยุโรป ได้แก่ มีปีก 2 คู่ ปีกคู่หน้ามีลักษณะเหมือนแผ่นหนังบางเป็นเนื้อเดียวตลอดปีก (tegmen) ปีกคู่หน้าของเพศเมียสั้นกว่าปลายท้องเล็กน้อย ส่วนหัวมีรูปทรงสามเหลี่ยม ขาคู่หน้ามีการเจริญเปลี่ยนแปลงไปเป็นขาแบบหนีบจับ (raptorial legs) ใช้สำหรับจับเหยื่อ ตาโตและกลม ลำตัวยาวประมาณ 60 มิลลิเมตร ลำตัวมีสีเขียวจนถึงน้ำตาลอ่อน และมีเส้นสีชมพูจางๆ พาดตามขวางที่ด้านบนส่วนหัว (พิสุทธิ์, 2556; Roeder, 1935; Reitz and Nentwig, 1991; Kral, 2014)

ระบบกำหนดเพศของแมลงกลุ่มตั๊กแตนตำข้าวส่วนใหญ่เป็นระบบโครโมโซมเพศแบบ XX/XO (XX ในเพศเมีย และ XO ในเพศผู้) อย่างไรก็ตามมีรายงานการศึกษาพบว่ามีตั๊กแตนตำ

ข้าวบางชนิดที่มีระบบกำหนดเพศแบบใหม่ เรียกว่า neo-sex chromosome ซึ่งในชนิดที่มีระบบกำหนดเพศแบบใหม่นี้จะปรากฏโครโมโซมเพศแบบ X_1X_2Y ในเพศผู้ และ $X_1X_1X_2X_2$ ในเพศเมีย จุดเริ่มต้นของโครโมโซมเพศแบบ X_1X_2Y ในเพศผู้ นั้นวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงมาจากเพศผู้เดิมที่มีโครโมโซมเพศแบบ XO โดยกระบวนการแลกเปลี่ยนชิ้นส่วนกันระหว่างโครโมโซมต่างคู่ (reciprocal translocation) ซึ่งเกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างออโตโซม (autosome) 1 แห่งกับโครโมโซม X ได้โครโมโซมใหม่ 2 แห่ง คือ โครโมโซม X แบบทรานสโลเคชันซึ่งกลายเป็น X_1 และออโตโซมแบบทรานสโลเคชันซึ่งกลายเป็น X_2 ส่วนออโตโซมที่เป็นโครโมโซมคู่เหมือนเดิมนั้นกลายเป็นโครโมโซม Y การเข้าคู่แนบชิดกัน (synapsis) ในช่วงการแบ่งเซลล์แบบไมโอซิสของเพศผู้จะเกิดการเข้าคู่แบบไตรวาเลนต์ (trivalent) และแนบชิดแบบปลายชนปลาย (end by end) โดยมีโครโมโซม Y อยู่ตรงกลาง ส่วนในเพศเมียโครโมโซมเพศแบบ $X_1X_1X_2X_2$ ได้รับการถ่ายทอดโครโมโซมที่มีการกระจายพันธุ์มาจากเพศผู้ผ่านห่วงของกระบวนการวิวัฒนาการจนกลายเป็นโครโมโซมเพศที่คงที่รูปแบบใหม่ ซึ่งในการเข้าคู่แนบชิดในช่วงการแบ่งเซลล์แบบไมโอซิสก็ยังคงมีการเข้าคู่แบบไบวาเลนต์ (bivalent) ปกติ (King, 1931; Hughes-Schrader, 1950; del Cerro et al., 1998; Castillo et al., 2010)

ในอดีตมีรายงานการศึกษาโครโมโซมของตั๊กแตนตำข้าวยุโรปจำนวน 3 รายงาน คือรายงานของ Callan and Jacobs (1957), Yaseen et al. (1996) และ del Cerro et al. (1998) โดยการศึกษาของ Yaseen et al. (1996) รายงานไว้ว่า ตั๊กแตนตำข้าวยุโรปเพศผู้มีจำนวนโครโมโซมดิพลอยด์ ($2n$) เท่ากับ 27 แห่ง ประกอบด้วยออโตโซม 26 แห่ง และมีโครโมโซม

เพศแบบ XO ส่วนในเพศเมียมีโครโมโซมดิพลอยด์เท่ากับ 28 แห่ง ประกอบด้วยออโตโซม 26 แห่ง และมีโครโมโซมเพศแบบ XX อย่างไรก็ตามรายงานการศึกษาของ Yaseen et al. (1996) เป็นการศึกษาเฉพาะโครโมโซมในเซลล์ไมโทซิส ส่วนอีก 2 รายงานการศึกษา คือ Callan and Jacobs (1957) และ del Cerro et al. (1998) ได้ทำการศึกษาโครโมโซมทั้งไมโทซิสและไมโอซิส โดยพบว่าด้กแตนตำข้าวยุโรปเพศผู้มีจำนวนโครโมโซมดิพลอยด์เท่ากับ 27 แห่ง และมีโครโมโซมเพศเป็น X_1X_2Y โดยลักษณะโครโมโซมเพศนั้นสังเกตจากพฤติกรรมการเข้าคู่กันแบบ 3 แห่งในช่วงระยะไมโอซิส 1 สำหรับในประเทศไทยยังไม่มีรายงานการศึกษาเกี่ยวกับโครโมโซมของด้กแตนตำข้าวยุโรป รวมทั้งของด้กแตนตำข้าวชนิดอื่นๆ ด้วย

ตัวอย่างรายงานการศึกษาโครโมโซมของด้กแตนตำข้าวชนิดอื่นๆ ในวงศ์ Mantidae เช่น รายงานการศึกษาของ King (1931) ศึกษาโครโมโซมของด้กแตนตำข้าวชนิด *Tenodera sinensis* (Saussure, 1871) เพศผู้ โดยพบว่ามีจำนวนโครโมโซมเป็นดิพลอยด์เท่ากับ 27 แห่ง ประกอบด้วยออโตโซม 24 แห่ง และมีโครโมโซมเพศเป็น X_1X_2Y โดยโครโมโซมเพศทั้ง 3 แห่งมีการเข้าคู่แบบไทรวาเลนตีในระยะโพรเฟส 1 รายงานการศึกษาของ Yaseen et al. (1996) ศึกษาโครโมโซมในด้กแตนตำข้าวชนิด *Sphodromantis bioculata* Burmeister, 1838 พบว่าเพศผู้มีจำนวนโครโมโซมดิพลอยด์เท่ากับ 23 แห่ง ประกอบด้วยออโตโซม 22 แห่ง มีโครโมโซมเพศเป็น XO และเพศเมียมีจำนวนโครโมโซมดิพลอยด์เท่ากับ 24 แห่ง ประกอบด้วยออโตโซม 22 แห่ง มีโครโมโซมเพศเป็น XX โดยรายงานของ Yaseen et al. (1996) เป็นการศึกษาเฉพาะโครโมโซมแบบไมโทซิส

วิธีการดำเนินการวิจัย

เก็บตัวอย่างด้กแตนตำข้าวยุโรปเพศผู้จำนวน 15 ตัวอย่าง ในเขตพื้นที่อำเภอแม่ริม อำเภอสันทราย และอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2560 เตรียมโครโมโซมโดยวิธีตรงตัดแปลงจากวิธีการของ de Almeida et al. (2006) โดยการฉีดโคลชิซิน

ความเข้มข้น 0.01% เข้าบริเวณช่องท้องเป็นเวลา 1 ชั่วโมง จากนั้นผ่าตัดแยกเอาเฉพาะเนื้อเยื่อบริเวณอัมตะสับให้ละเอียดในสารละลายโพแทสเซียมคลอไรด์ความเข้มข้น 0.075 โมลาร์ (M) และบ่มไว้ที่อุณหภูมิห้องเป็นเวลา 30 นาที นำส่วนผสมไปปั่นแยกเอาสารส่วนใสทิ้งและทำการตรึงเซลล์ด้วยน้ำยาตรึงเซลล์สูตรของคาร์นอย (Carnoy's fixative) ทำการตรึงเซลล์จำนวน 2-3 รอบ

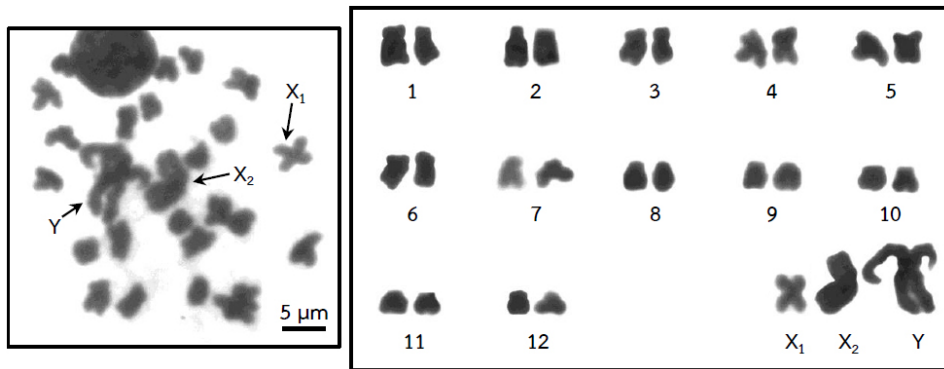
จากนั้นหยดเซลล์ลงบนสไลด์และนำไปย้อมด้วยเทคนิคการย้อมสีแบบธรรมดา (conventional Giemsa) ด้วยสีจิมซ่า ความเข้มข้น 15% (v/v) (Rooney, 2001) และย้อมด้วยเทคนิคการย้อมแถบซิลเวอร์เนอร์ (Ag-NOR banding) ด้วยซิลเวอร์ไนเตรตความเข้มข้น 50% (w/v) (Howell and Black, 1980) ตรวจสอบโครโมโซมด้วยกล้องจุลทรรศน์แบบใช้แสงธรรมดาที่กำลังขยาย 1,000 เท่า ถ่ายภาพเพื่อนำมาวิเคราะห์ลักษณะพฤติกรรมของโครโมโซมในระยะต่างๆ จัดทำแคโรไทป์จากโครโมโซมระยะเมทาเฟส จำแนกชนิดโครโมโซมโดยอ้างอิงตามวิธีการของกันยาร์ตัน (2532) และ Turpin and Lejeune (1965)

ผลการวิจัย

โครโมโซมดิพลอยด์ (2n) และไมโทซิส

ด้กแตนตำข้าวยุโรปเพศผู้มีชุดโครโมโซมแบบดิพลอยด์จำนวน 27 แห่ง ประกอบด้วยออโตโซม 24 แห่ง เป็นโครโมโซมชนิดที่มีแขน 2 ข้างทั้งหมด (bi-armed chromosome) และโครโมโซมเพศ 3 แห่ง โดยเป็นโครโมโซมเอกซ์ 2 แห่ง จำแนกเป็นโครโมโซมเอกซ์ 1 (X_1) และเอกซ์ 2 (X_2) และเป็นโครโมโซมวาย (Y) 1 แห่ง โดยโครโมโซมเพศทั้ง 3 แห่งนั้นเป็นชนิดเมทาเซนทริก (metacentric) ทั้งหมดและมีขนาดใหญ่กว่าออโตโซมทุกคู่ โดยเรียงลำดับจากแห่งที่มีขนาดใหญ่ที่สุด ได้แก่ โครโมโซม Y โครโมโซม X_2 และโครโมโซม X_1 ตามลำดับ (รูปที่ 1) และสามารถเขียนเป็นสูตรแคโรไทป์ได้ดังนี้

$$2n (27) = 24 \text{ ออโตโซม} + \text{โครโมโซมเพศ } X_1X_2Y$$

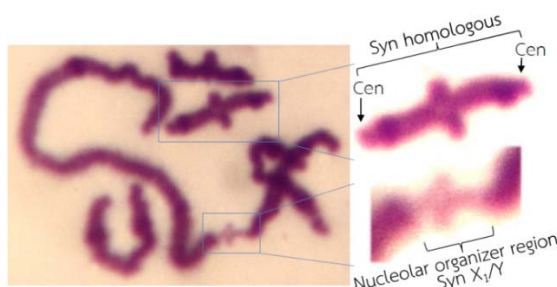

รูปที่ 1 โครโมโซมระยะเมทาเฟสและแคโรไทป์ของต๊กแตนตำข้าวยุโรป (*M. religiosa siedleckii*, $2n=27$) โดยเทคนิคการย้อมสีจิมซ่าแบบธรรมดา

โครโมโซมแฮพลอยด์ (n) และไมโอซิส

เซลล์ไมโอซิสของต๊กแตนตำข้าวยุโรปเพศผู้คือเซลล์ที่อยู่ในกระบวนการแบ่งเซลล์เพื่อสร้างเซลล์สืบพันธุ์ โดยพบเซลล์ในระยะโพรเฟส 1 มีการเข้าคู่แนบชิดกันของโครโมโซมคู่เหมือนประกอบด้วย 12 โบริวาเลนต์ซึ่งเป็นการเข้าคู่แนบชิดของออโตโซม และ 1 ไทรวาเลนต์ซึ่งเป็นการเข้าคู่แนบชิดของโครโมโซมเพศทั้ง 3 แห่ง (รูปที่ 3ก) ลักษณะการแนบชิดของไทรวาเลนต์ของโครโมโซมเพศทั้ง 3 แห่ง เป็นแบบเอาส่วนปลายแขนมาแนบชิดกัน หรือที่เรียกว่าแบบปลายชนปลาย โดยการเรียงตำแหน่งนั้นมีโครโมโซม Y อยู่ตรงกลางแล้วหันปลายแขนด้านหนึ่งไปแนบ

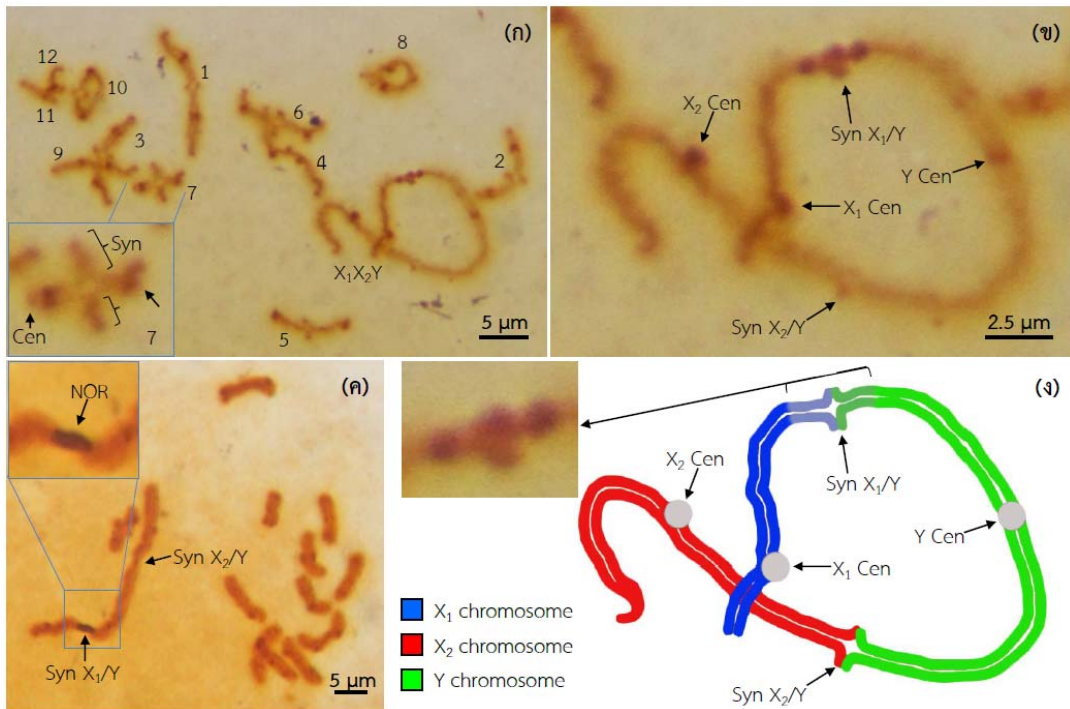
ชิดกับปลายแขนข้างยาวของโครโมโซม X₁ และปลายแขนของโครโมโซม Y อีกด้านหนึ่งก็หันไปแนบชิดกับปลายแขนข้างยาวของโครโมโซม X₂ (รูปที่ 3ข, 3ค และ 3ง) นอกจากนี้ยังพบบริเวณตำแหน่งนอร์ซึ่งติดสีเข้มจากการย้อมด้วยสีซิลเวอร์ในเตรตอยู่บริเวณตรงปลายแขนข้างสั้นของโครโมโซม Y และปลายแขนข้างยาวของโครโมโซม X₁ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการแนบชิดของโครโมโซมทั้ง 2 (รูปที่ 3ข และ 3ค) ตำแหน่งนอร์นี้ยังสามารถตรวจพบได้โดยการย้อมสีจิมซ่าซึ่งจะมีลักษณะติดสีจางกว่าบริเวณอื่นๆ บนโครโมโซม (รูปที่ 2)

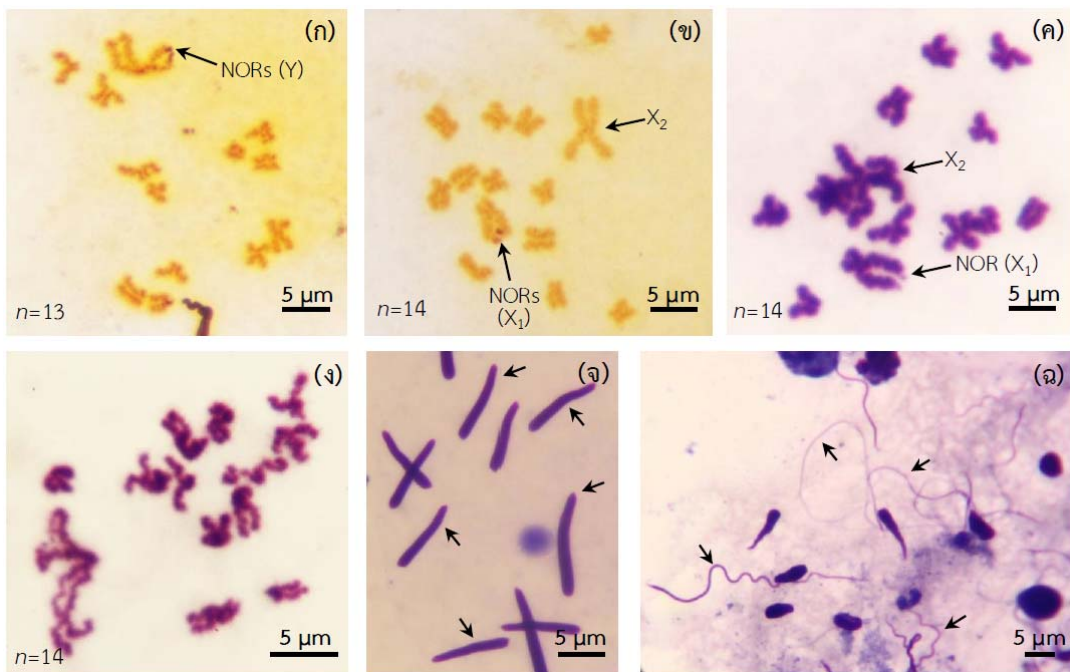
รูปที่ 2 โครโมโซมระยะโพรเฟส 1 แสดงลักษณะการเข้าคู่แนบชิดของโครโมโซมคู่เหมือน และลักษณะบริเวณนอร์บนปลายแขนของโครโมโซม X₁ และ Y ที่ย้อมติดสีจิมซ่าแบบจางๆ

เซลล์ในระยะเมทาเฟส 2 มีจำนวนโครโมโซมแฮพลอยด์ 2 แบบ ได้แก่ เซลล์ระยะเมทาเฟส 2 ที่มีจำนวนโครโมโซมแฮพลอยด์เท่ากับ 13 แห่ง ซึ่งจะมีโครโมโซมเพศเป็น Y (รูปที่ 4ก) และเซลล์ที่มีจำนวนโครโมโซมแฮพลอยด์เท่ากับ 14 แห่ง ซึ่งจะมีโครโมโซมเพศเป็น X₁ และ X₂ (รูปที่ 4ข, 4ค และ 4ง) นอกจากนี้ยังพบบริเวณนอร์บนปลายแขนโครโมโซม Y (รูปที่

4ก) และบนปลายแขนโครโมโซม X₁ (รูปที่ 4ข) ซึ่งจะติดสีเข้มเมื่อย้อมด้วยสีซิลเวอร์ในเตรต และยังตรวจพบตำแหน่งนอร์บนบริเวณเดียวกันนี้เมื่อย้อมด้วยสีจิมซ่าซึ่งจะมีลักษณะติดสีจาง (รูปที่ 4ค) อีกด้วย เซลล์สืบพันธุ์หรือสเปิร์มของต๊กแตนตำข้าวยุโรปเพศผู้ประกอบด้วยส่วนหัว มีลักษณะเรียวยาว ขนาดความยาวประมาณ 10 ไมโครเมตร (รูปที่ 4จ) และส่วนหาง (รูปที่ 4ฉ)

รูปที่ 3 การเข้าคู่แนบชิดในระยะโพรเฟส 1 จำนวน 12 โบริวาเลนต์ของออโตโซม และ 1 ไทรวาเลนต์ของโครโมโซมเพศ (ก) ภาพขยายไทรวาเลนต์ของโครโมโซมเพศแสดงการแนบชิดบริเวณปลายของแขนโครโมโซมทั้ง 3 แห่ง โดยปรากฏตำแหน่งนอร์บนปลายแขนบริเวณที่มีการแนบชิดระหว่างโครโมโซม X₁ และโครโมโซม Y (ข) ตำแหน่งนอร์บนปลายแขนโครโมโซม X₁ และโครโมโซม Y ที่ติดแถบเข็มของสปีชีลเวอร์ไนเตรด (ค) ภาพวาดจำลองลักษณะการแนบชิดของไทรวาเลนต์ของโครโมโซมเพศทั้ง 3 แห่ง และตำแหน่งนอร์ (ง) (Syn คือ synapsis และ Cen คือ centromere)

รูปที่ 4 โครโมโซมระยะเมทาเฟส 2 โดยเทคนิคการย้อมแถบสีแบบนอร์ (ก และ ข) โครโมโซมระยะเมทาเฟส 2 โดยเทคนิคการย้อมสีจิมซ่าแบบธรรมดา (ค และ ง) ส่วนหัวของสเปิร์มตัวเต็มวัย (ลูกศรชี้, จ) และลักษณะหางสเปิร์ม (ลูกศรชี้, ฉ) ของตั๊กแตนตำข้าวยุโรป (*M. religiosa siedleckii*) เพศผู้

สรุปและวิจารณ์ผลการวิจัย

การศึกษานี้เป็นรายงานการศึกษาโครโมโซมของ ต๊กแตนตำข้าวยุโรป (*M. religiosa siedleckii*) ครั้งแรกในประเทศไทย ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาโครโมโซมใน ต๊กแตนตำข้าวยุโรปชนิดเดียวกัน (ชนิด *Mantis religiosa*) ในรายงานก่อนหน้านี้ที่ระบุถึงจำนวนโครโมโซม-ดิพลอยด์ในเพศผู้เท่ากับ 27 แห่ง (Callan and Jacobs, 1957; Yaseen et al., 1996; del Cerro et al., 1998) และพบโครโมโซมเพศของเพศผู้เป็นระบบ X_1X_2Y สอดคล้องกับรายงานการศึกษาของ Callan and Jacobs (1957) และ del Cerro et

al. (1998) ที่ศึกษาพบโครโมโซมเพศแบบเดียวกันนี้ใน ต๊กแตนตำข้าวยุโรป (ตารางที่ 1)

การศึกษานี้ได้วิเคราะห์เซลล์ต่างๆ ที่อยู่ในช่วงกระบวนการแบ่งเซลล์แบบไมโอซิสเพื่อการสร้างเซลล์สืบพันธุ์ พบว่า ต๊กแตนตำข้าวยุโรปเพศผู้ชนิดย่อยที่กระจายพันธุ์ในประเทศไทยนี้มีพฤติกรรมของโครโมโซมเพศที่ตรงตามหลักการเกิดวิวัฒนาการมาเป็น neo-sex chromosome สอดคล้องกับองค์ความรู้เรื่องโครโมโซมเพศแบบ neo-sex chromosome ของ ต๊กแตนตำข้าวในวงศ์ Mantidae (King, 1931; Hughes-Schrader, 1950; Yaseen et al., 1996; del Cerro et al., 1998; Castillo et al., 2010)

ตารางที่ 1 ข้อมูลการศึกษาโครโมโซมของ ต๊กแตนตำข้าวยุโรปและ ต๊กแตนตำข้าวบางชนิดในวงศ์ Mantidae

ชนิด	2n	แคโรไทป์	อ้างอิง
<i>Mantis religiosa</i>	27 (♂)	24 autosomes + X_1X_2Y	Callan and Jacobs (1957), del Cerro et al. (1998)
	27 (♂)	26 autosomes + XO	Yaseen et al. (1996)
	28 (♀)	26 autosomes + XX	
<i>(M. religiosa siedleckii)</i>	27 (♂)	24 autosomes + X_1X_2Y	การศึกษานี้
<i>Sphodromantis bioculata</i>	23 (♂)	22 autosomes + XO	Yaseen et al. (1996)
	24 (♀)	22 autosomes + XX	
<i>Tenodera sinensis</i>	27 (♂)	24 autosomes + X_1X_2Y	King (1931)

พฤติกรรมของโครโมโซมเพศในเพศผู้ เพศผู้มีโครโมโซมเพศแบบ X_1X_2Y ในการเข้าคู่แบบชิดกันในระยะโพรเฟส 1 จะมีพฤติกรรมเข้าคู่แบบ 1 ไทรวาเลนต์ โดยส่วนปลายแขนแนบกันในลักษณะเรียงแถว ตามทฤษฎีแล้วการแยกกันในระยะแอนาเฟส 1 สามารถเกิดขึ้นได้ 3 รูปแบบ (แสดงดังตารางที่ 2) แต่จะมีเพียงรูปแบบเดียวเท่านั้นที่จะได้เซลล์สืบพันธุ์ที่สมบูรณ์ ส่วนอีก 2 รูปแบบจะได้เซลล์สืบพันธุ์ที่ไม่สามารถทำงานได้เนื่องจากเมื่อเกิดการปฏิสนธิกับเซลล์สืบพันธุ์ของเพศเมียแล้ว ตัวอ่อนจะมีภาวะโครโมโซม X ขาดหรือเกินสำหรับรูปแบบการแยกของโครโมโซมเพศในระยะแอนาเฟส 1 ที่จะทำให้ได้เซลล์สืบพันธุ์ที่สมบูรณ์ คือ รูปแบบการแยกที่โครโมโซม X_1 และ X_2 ไปด้วยกัน และโครโมโซม Y แยกไปอีกฝั่ง ขั้วเซลล์ เมื่อสิ้นสุดการแบ่งเซลล์แบบไมโอซิสแล้ว ฝั่งขั้วเซลล์ที่มีโครโมโซม X_1 และ X_2 จะมีจำนวนโครโมโซมแฮพลอยด์เท่ากับ 14 แห่ง ส่วนฝั่งขั้วเซลล์ที่มีโครโมโซม Y จะมีจำนวนโครโมโซมแฮพลอยด์เท่ากับ 13 แห่ง ซึ่งจากผลการศึกษาในครั้งนี้ก็พบ

เซลล์ระยะเมทาเฟส 2 ที่สอดคล้องตามการแยกของโครโมโซมเพศในลักษณะนี้ (รูปที่ 4ก, 4ข และ 4ค)

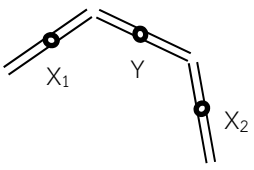
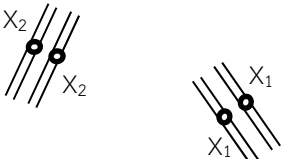
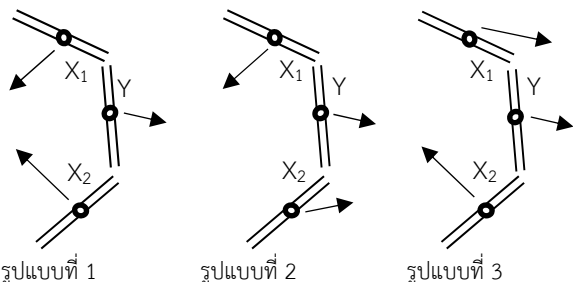
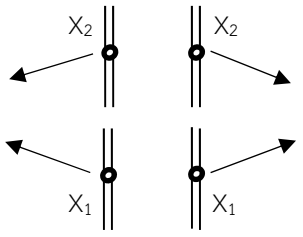
พฤติกรรมของโครโมโซมเพศในเพศเมีย จากข้อมูลการศึกษาต่างๆ และองค์ความรู้ก่อนหน้านี้ (del Cerro et al., 1998; Castillo et al., 2010) พบว่าเพศเมียมีโครโมโซมเพศแบบ $X_1X_1X_2X_2$ ในการเข้าคู่แบบชิดกันในระยะโพรเฟส 1 จะมีพฤติกรรมเข้าคู่แบบไบวาเลนต์ 2 คู่ คือ คู่ไบวาเลนต์ของโครโมโซม X_1X_1 และคู่ไบวาเลนต์ของโครโมโซม X_2X_2 โครโมโซมเพศของเพศเมียจึงมีการแยกกันในระยะแอนาเฟส 1 แบบปกติรูปแบบเดียว เมื่อสิ้นสุดการแบ่งเซลล์แบบไมโอซิสจึงได้เซลล์สืบพันธุ์ชนิดเดียวคือมีจำนวนโครโมโซมแฮพลอยด์เท่ากับ 14 แห่ง และมีโครโมโซมเพศแบบ X_1X_2 (ตารางที่ 2)

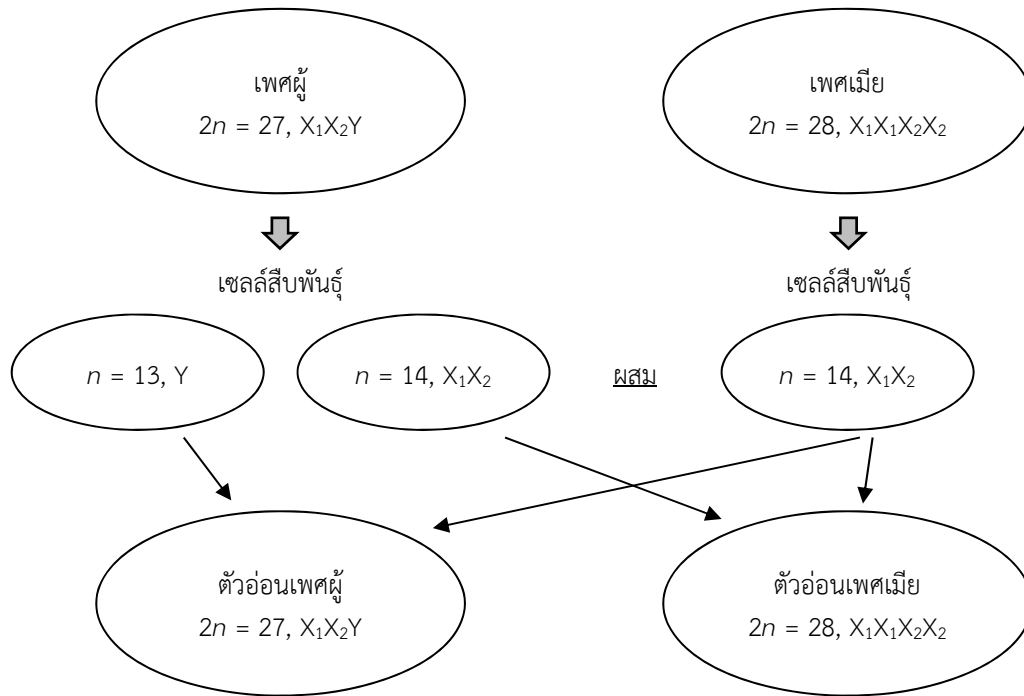
จากผลการศึกษาครั้งนี้จะพบว่าพฤติกรรมของโครโมโซมเพศของเพศผู้สอดคล้องกับหลักการของการเกิด neo-sex chromosome ในกลุ่ม ต๊กแตนตำข้าว การปฏิสนธิระหว่างเซลล์สืบพันธุ์ของตัวผู้กับตัวเมียจะประสบความสำเร็จจน

ก่อให้เกิดตัวอ่อนได้ต้องเกิดจากเซลล์สืบพันธุ์ของเพศผู้ที่มีการแยกกันแบบ X_1X_2 แยกออกจาก Y ซึ่งจะได้เซลล์สืบพันธุ์ 2 ชนิด ได้แก่ เซลล์สืบพันธุ์ชนิดที่ 1 มีจำนวนโครโมโซมแฮพลอยด์เท่ากับ 14 แห่ง มีโครโมโซมเพศเป็น X_1X_2 ($n = 14, X_1X_2$) เมื่อไปรวมกับเซลล์สืบพันธุ์ของเพศเมีย ($n = 14, X_1X_2$) ตัวอ่อนที่เกิดขึ้นจะเป็นเพศเมีย ($2n = 28, X_1X_1X_2X_2$) และเซลล์สืบพันธุ์

ชนิดที่ 2 มีจำนวนโครโมโซมแฮพลอยด์เท่ากับ 13 แห่ง มีโครโมโซมเพศเป็น Y ($n = 13, Y$) เมื่อไปรวมกับเซลล์สืบพันธุ์ของเพศเมีย ($n = 14, X_1X_2$) ตัวอ่อนที่เกิดขึ้นจะเป็นเพศผู้ ($2n = 27, X_1X_2Y$) แบบแผนการผสมพันธุ์ของตึกแตนตำข้าวยุโรปแสดงดังรูปที่ 5

ตารางที่ 2 แสดงพฤติกรรมของโครโมโซมเพศของตึกแตนตำข้าวยุโรป (*M. religiosa siedleckii*) ในการเข้าคู่แบบชิดในระยะโพรเฟส 1 รูปแบบการแยกกันในระยะแอนาเฟส 1 และชนิดของเซลล์สืบพันธุ์

โครโมโซมเพศของตัวผู้ X_1X_2Y	โครโมโซมเพศของตัวเมีย $X_1X_1X_2X_2$
<p>ระยะโพรเฟส 1 แบบชิดแบบ 1 ไทรวาเลนต์</p> 	<p>ระยะโพรเฟส 1 แบบชิดแบบ 2 ไบวาเลนต์</p>
<p>การแยกกันของโครโมโซมเพศในระยะแอนาเฟส 1</p> <p>รูปแบบที่ 1 รูปแบบที่ 2 รูปแบบที่ 3</p>	<p>การแยกกันของโครโมโซมเพศในระยะแอนาเฟส 1</p>
<p>ชนิดของเซลล์สืบพันธุ์ที่ได้หลังเสร็จสิ้นการแบ่งเซลล์แบบไมโอซิส</p>	
<p>รูปแบบที่ 1 $X_1X_2 : Y$ (ทำงานได้หมด)</p> <p>รูปแบบที่ 2 $X_1 : X_2Y$ (ทำงานไม่ได้หรือปฏิสนธิไม่สำเร็จ)</p> <p>รูปแบบที่ 3 $X_2 : X_1Y$ (ทำงานไม่ได้หรือปฏิสนธิไม่สำเร็จ)</p>	<p>ได้เซลล์สืบพันธุ์ชนิดเดียวคือ X_1X_2 ทำงานได้ตามปกติ</p>

รูปที่ 5 แบบแผนการผสมพันธุ์และปฏิสนธิของตั๊กแตนตำข้าวยุโรป (*M. religiosa siedleckii*) ระหว่างเซลล์สืบพันธุ์ของเพศผู้และเพศเมีย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากทุนวิจัยจากดอกผลกองทุนคณะวิทยาศาสตร์ ปี 2560 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และได้รับอนุญาตการใช้สัตว์ทดลองตามมาตรฐานสถาบันพัฒนาการดำเนินการต่อสัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (เลขที่คำขอรับใบอนุญาตใช้สัตว์ U1-04491-2559)

เอกสารอ้างอิง

กันยารัตน์ ไชยสุด. (2532). เซลล์พันธุศาสตร์และเซลล์อนุกรมวิธานของพืชสกุล *Zephyranthes*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิสุทธิ์ เอกอำนวยการ. (2556). โลกของตั๊กแตน จิ้งหรีด 3: ตั๊กแตนตำข้าว. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: พลัสเพรส. หน้า 29-30.

Battiston, R. (2016). *Mantis religiosa*. The IUCN Red List of Threatened Species, available: <https://www.iucnredlist.org/species/44793247/44798476>, 8 December 2018.

Callan, H.G. and Jacobs, P.A. (1957). The meiotic process in *Mantis religiosa* L. males. *Journal of Genetics* 55(1): 200-217.

Castillo, E.R., Marti, D.A. and Bidau, C.J. (2010). Sex and neo-sex chromosomes in Orthoptera: A review. *Journal of Orthoptera Research* 19(2): 213-231.

de Almeida, M.C., Campaner, C. and Cella, D.M. (2006). Karyotype characterization, constitutive heterochromatin and nucleolus organizer regions of *Paranaita opima* (Coleoptera, Chrysomelidae, Alticinae). *Genetics and Molecular Biology* 29(3): 475-481.

del Cerro, A.L., Cuñado, N. and Santos, J.L. (1998). Synaptonemal complex analysis of the X_1X_2Y trivalent in *Mantis religiosa* L. males: inferences on the origin and maintenance of the sex-determining mechanism. *Chromosome Research* 6(1): 5-11.

Howell, W.M. and Black, D.A. (1980). Controlled silver-staining of nucleolus organizer regions with a protective colloidal developer: A 1-step method. *Experientia* 36(8): 1014-1015.

Hughes-Schrader, S. (1950). The chromosomes of mantids (Orthoptera: Manteidae) in relation to taxonomy. *Chromosoma* 4(1): 1-55.

King, R.L. (1931). Chromosomes of three species of Mantidae. *Journal of Morphology* 52(2): 525-534.

- Kral, K. (2014). Orientation behavior with and without visual cues in newly hatched and adult praying mantis. *Journal of Insect Behavior* 27(2): 192-205.
- Liana, A. (2007). Distribution of *Mantis religiosa* (L.) and its changes in Poland. *Fragmenta Faunistica* 50(2): 91-125.
- Linn, C.A. and Griebeler, E.M. (2016). Habitat preference of German *Mantis religiosa* populations (Mantodea: Mantidae) and implications for conservation. *Environmental Entomology* 45(4): 829-840.
- Reitze, M. and Nentwig, W. (1991). Comparative investigations into the feeding ecology of six Mantodea species. *Oecologia* 86(4): 568-574.
- Roeder, K.D. (1935). An experimental analysis of the sexual behavior of the praying mantis (*Mantis religiosa* L.). *The Biological Bulletin* 69(2): 203-220.
- Rooney, D.E. (2001) *Human cytogenetics: Constitutional analysis*. London: Oxford University Press.
- Turpin, R. and Lejeune, J. (1965). *Les chromosomes humains*. Paris: Gauthier Villars.
- Yaseen, A.E., Mostafa, F.M. and Kawashti, I.S. (1996). Karyological studies on five species of Dictyoptera (Pterygota: Insecta). *Cytologia* 61(3): 285-295.

